

POSLANJE VJERNIKA LAIKA U PASTORALU NEKAD I DANAS

Alojzije Čondić

Sveučilište u Splitu
Katolički bogoslovni fakultet
alcondic@gmail.com

UDK: 2-46:272-722.7]272(091)
Pregledni znanstveni rad
Primljeno 12/2015.

Sažetak

Rasprava o poslanju vjernika laika, koja je sve učestalija, dugo se vodila isključivo s klerikalnog aspekta, zanemarujući cjelovitu bit Crkve u zajedništvu svećenika i vjernika laika. Redukcijski pristup laikatu imao je pogibeljne učinke, potičući laicizam i slabeći 'sensus ecclesiae'. Oba su se učinka odrazila na crkvenu svijest i oblik pastoralu. Budući da je tema poslanja i sudjelovanja vjernika laika u pastoralu veoma zamršena, autor prvotno razjašnjava terminologiju, odnosno nastanak pojma laik te njegovo svetopisamsko i antičko shvaćanje. Potom se osvrće na pozicioniranje vjernika laika tijekom povijesti, tj. na vrednovanje vjernika laika u pastoralnomu kontekstu i odraz njihova shvaćanja na život Crkve i društva. Zatim predočuje zaokret Drugoga vatikanskog sabora prema vjernicima laicima tematizirajući razlike i povezanost općega i ministerijalnoga svećeništva. Na kraju se s teološko-pastoralnog aspekta osvrće na sudjelovanje i suradnju vjernika laika prema organskom obliku pastoralu, ističući njihovu važnost u poticaju rasta crkvenoga bića u sekularnim društveno-kulturnim okolnostima.

Ključne riječi: vjernik laik, pastoral, zajedničko i ministerijalno svećeništvo, sinodalnost.

UVOD

Danas se često koriste pojmovi *laik, laičnost, laicizam*, koji u društvenom kontekstu imaju sasvim drukčije značenje od onoga u antičko doba.¹ Također se sve više govori o apostolatu laika, pri

¹ Usp. Luca Diotallevi, *I laici e la Chiesa. Caduti i bastoni*, Morcelliana, Brescia, 2013., 11-47. Carlo Cardia, *Izazov laičnosti*, Kršćanska sadašnjost (KS),

tomu misleći samo na njihovu zauzetost unutar Crkve. Sve se više objavljuju crkveni dokumenti koji upućuju na važnost i poslanje laika, međutim, pitanje odnosa teorije i prakse s teološko-pastoralnoga vida ostaje od krucijalne važnosti. Različiti su pristupi laicima tijekom povijesti, u kojima se očitovala ekleziologija i oblik pastoralnoga rada. Stoga je bitno proučavati povijesni hod, ispravljati pogreške i stvarati prikladniju strategiju u svrhu aktualiziranja načela utjelovljenja i produbljenja osjećaja crkvenosti. U tom je vidu nezaobilazan govor o sakramentu krštenja, o svećeništvu i narodu Božjemu, koji je u cjelini pozvan na apostolat. Jednostran ili pasivan pristup laikatu može dovesti u pitanje poimanje njihova izvornog apostolata, smisao evangelizacije i otvaranje Crkve društveno-kulturnim procesima. Nije dovoljno s vremena na vrijeme prirediti rasprave i simpozije o toj temi i nakon toga ne mijenjati pastoralnu svijest, što je odvažno započeo Drugi vatikanski sabor i nastavilo crkveno učiteljstvo. Govorom o vjernicima laicima ne smije se i ne želi ugroziti smisao i poslanje ministerijalnoga svećeništva, nego se želi razjasniti istinska bit i suodgovornost zajedničkoga i ministerijalnoga svećeništva te shvaćanje apostolata u vidu kršćanske zajednice, o čemu osobito trebaju pastoralno skrbiti biskupi². Radi se o slici Crkve kao naroda Božjega, slici koja nadilazi klerikalizaciju i laicizaciju. Kako bi se produbila svijest o odgovornosti vjernika laika, kako bi se otkrio smisao integralnoga pastorala te kako se ne bi ponavljale razorne pogreške iz prošlosti, bitno je razjasniti što je zajedničko vjernicima laicima i pastirima, a što ih dijeli. Budući da su "srušene zidine, koje su Crkvu predugo držale zatvorenom u povlaštenoj utvrđi, došlo je vrijeme da se evanđelje naviješta na nov način".³ Stoga nas zanima kako Crkva pastoralno djeluje nakon *srušenih zidina*, tko su laici i laikat, kako se naglašenost vjernika laika odražava na današnji pastoralni oblik? Na koji se način danas evanđelje naviješta, odnosno kakav oblik rada nudi Crkva u sekularnim i sve više laiciziranim pluralnim društveno-kulturnim okolnostima?

Zagreb, 2012. Alceste Santini, *Izazov novog Pape. Laicitet, relativizam, znanost*, KS, Zagreb, 2007. Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu svoj XX. međunarodni simpozij posvetio je temi: *Laička država – religija – Crkva*, čiji su radovi objavljeni u: *Crkva u svijetu* 50 (2015) br. 3.

² Drugi vatikanski sabor, Dekret o pastirskoj službi biskupa *Christus Dominus* (28. X. 1965.), KS, Zagreb, 2008., 16-18.

³ Franjo, Bula najave izvanrednoga jubileja milosrđa *Misericordiae vultus* (11. IV. 2015.), KS, Zagreb, 2015., 4.

I. NASTANAK I RAZVITAK POJMA LAIK

Pitanje laika i laikata, kao i mnoge druge teološke teme, potiču nas da im uporište potražimo u Svetomu pismu. Istraživanje smisla pojma *laik* ili *laikat*, kako ih se poima u suvremenoj kulturi, u biblijskim tekstovima ne nalazi svoje uporište. Ni Crkva, čiji su počeci opisani u Novomu zavjetu, u to doba uopće ne upućuje na tragove razmišljanja i tumačenja onoga što se danas definira pojmom *laik*. Korištenje pojma *laik* u teološko-pastoralnomu govoru gotovo ga nesvjesno sučeljava s izričajem *kler*. U toj perspektivi nastaju mnoge dvojbe koje treba razjasniti: odakle potječe i koja je razlika između *klera* i *laika*, što ih povezuje, a po čemu se razlikuju i kakav je njihov stvarni odnos u kršćanskoj zajednici i pastoralu? Da bismo odgovorili na ta osjetljiva pitanja, ipak je nužno vratiti se na biblijske izvore i crkvene početke.

S obzirom na teološko-pastoralnu argumentaciju *laika* poteškoća nastaje u suočavanju s izvornim značenjem riječi *laik*. Izričaj *laik* dolazi iz grčke riječi *λαϊκός*, koja potječe od imenice *λαός*, što znači *narod*. Riječ *λαϊκός* rijetko se koristila u grčkomu jeziku, a označavala je nekoga tko pripada narodu, a koji se razlikuje od svojih vođa. Međutim, takva svijest o suprotstavljanju službenika i naroda u židovskom svijetu nije postojala jer se službenici bogoštovlja i vođe zajednice poistovjećivali s narodom. Premda se u Novomu zavjetu ne koristi riječ *laik*, ipak u njemu nalazi svoj temelj.⁴

U početcima Crkve nije se raspravljalo o laicima i svećenicima te su bili nezamislivi naslovi *Crkva i laici*, *poslanje laika u Crkvi i svijetu*, *laik i svećenik*, itd., ali ne zato što nisu postojale razlike među službama (usp. 1Kor 12,28), jer prva Crkva poznaje odgovorne u zajednici, odnosno službu upravljanja (starješine i nadglednici), čiji su nositelji bili *episkopoi* i *presbiteroi*. Za njih sveti Pavao reče u Dje-lima apostolskim (20,28) da ih je Duh Sveti postavio nadglednicima da pasu Crkvu Božju. Crkva se nije oslanjala samo na njih, jer su oni i svi drugi bili *sluge* i *udovi tijela Kristova* (usp. 1Kor 12,27). Pavao ih, bez obzira na službu i poslanje, naziva: "izabranici Božji, sveti i ljubljani" (Kol 3,12). U istom duhu Prva Petrova poslanica (2,9) ističe zajedništvo i cjelovitost raspršenih vjernika: "A vi ste rod izabrani, kraljevsko svećenstvo, sveti puk, narod stečeni da naviještate..." Upravo u tomu kontekstu apostol Petar za *narod* koristi grčku riječ

⁴ Usp. Jürgen Werbick, *Laie, Lexikon für Theologie und Kirche*, 6., Herder, Freiburg – Basel – Wien, 2006., 589-594. A. Beni, *Laico, Nuovo dizionario di teologia*, San Paolo, Cinisello Balsamo (Milano), 1988., 690-699.

λαός, iz koje će kasnije korijenski proizići pojam *laik*. Židovi su sebe smatrali "izabranim narodom", tj. *λαός*.

Riječ *λαός* izvorno ne označuje mnoštvo osoba suprotstavljenih višem sloju, odnosno predstavnicima zajednice. Naime, *λαϊκός* (laik) proizlazi iz svetopisamske uporabe *laos tou Theou*, što znači *narod Božji*. Radi se o posebnom stanju u kojemu se *λαός*, zahvaljujući Božjem izboru, nalazi nasuprot poganskim narodima (*goyim*⁵). To su jedinstvene okolnosti u kojima je narod Božji - *λαός*, novi "Izrael", ustanovljen po vjeri u Isusa Krista, otkupitelja svega stvoreno-ga (usp. Gal 3,26-29; 1 Kor 12,13; Kol 3,11).⁶ Svijest o jedinstvu naroda Božjega nije nestala ni onda kada se pojam *λαός* koristio za zajednicu sabranu na bogoslužju i koja bi nakon euharistijske molitve, kako izvještava Justin, odgovarala: "Amen".⁷ Stoga bi bilo neispravno ako bi se *λαός* shvaćao u političkomu i demokratskomu smislu (*δημος*), a ne kao narod Božji, koji se ne okuplja kao *demos* da bi odlučivao što mu je činiti, nego da bi slavio što je Bog odlučio i činio. Isto tako, *λαός* više nije jednostavno narod Izrael kojemu se pripada po porijeklu, nego kršćanska zajednica u koju se učlanjuje po vjeri u Isusa Krista.⁸

U zajedničkoj jezičnoj uporabi pojam *laik* rabio se da bi se njime označili kulturni odnosi, štoviše, u liturgijskomu smislu koristio se za službu u sinagogi (usp. Dj 13,15). Iz te uporabe proizlazi pojam *laik* u užemu smislu, a prvi se put susreće u Prvom Klementovu pismu Korinćanima, gdje je čovjek laik suprotstavljen svećenicima i vezan je uz *laičke propise*.⁹ Ipak ni prema toj formulaciji *laik* nije pripadnik

⁵ U grčkomu jeziku postoje još dva naziva za narod: *demos*, kojim se označavao politički organizirani narod, pa od toga dolazi riječ demokracija, i *ethne*, a odnosi se na poganski narod (*goyim*).

⁶ Usp. Marco Vergotini, *Ritrattazione teologica sulla figura dei laici, Orientamenti pastorali* 59 (2011) 5, 7-17. Agostino Montan, *Il diritto nella vita e nella missione della Chiesa*, EDB, Bologna, 2000., 204-218. Živan Bezić, *Dramatska sudbina riječi "laik"*, *Marulić* 19 (1986) 6, 683-691.

⁷ Justin, *Apologija*, I, 67,5: "Onda svi ustanemo i zajedno molimo i, kao što rekosmo, kada završimo molitve, donese se kruh, vino i voda pa predstojnik svim žarom jednako uzdigne molitve i blagoslove, a narod poklikom odgovori: *Amen*. Nakon toga se dijeli od onoga nad čim su izrečeni blagoslovi i svi se naučeni pričeste, a odsutnima se šalje po đakonima." Justin, *Apologije*, Verbum, Split, 2012., 105.

⁸ Usp. Walter Kasper, *Crkva Isusa Krista*, KS, Zagreb, 2013., 55, 189-190. Peter Neuner – Paul Michael Zulehner, *Dein Reich komme. Eine praktische Lehre von der Kirche*, Grünewald, Ostfildern, 2013., 114-119.

⁹ Klement Rimski, *Pismo Korinćanima*, I, XL, 5: "Velikom su pak svećeniku dodijeljene posebne (liturgijske) službe, svećenicima je doznačeno posebno zaduženje i levitima naloženi njihovi vlastiti poslovi. Čovjeka laika vežu laički poslovi." *Apostolski oci II.*, Verbum, Split, 2010., 77-78.

civilnoga društva, tuđ Crkvi, nego se laike promatra kao bogoslužnu zajednicu, koji su kao vjernici i učenici u Kristu te su u zajedništvu s onima koji ih predvode i čine jednu Crkvu. U tom je duhu Augustin smatrao da Crkvu ne čine samo biskupi i prezbiteri nego “se svi nazivamo kršćanima” i “tako su svi i svećenici, jer su udovi jednoga Svećenika”.¹⁰ Evidentno je da se *laos tou Theou* do tada nije dijelio na laike i klerike, premda nakon Klementova pisma postupno dolazi do dekadencije *laičke* suvislosti, tj. cjelovitosti naroda Božjega. S druge strane, zaređeni službenici nazivani su *κληρικοί*. Pojam *kler* u klasičnomu grčkom jeziku znači predmet kojim se može nešto izvući, povući, a u širem smislu znači udio u nasljedstvu, u baštini (*κληρος* – kocka, ždrijeb, biranje, baština, nasljedstvo). Rimski vojnici bacije *clerus*/kocku za Isusovu odjeću (Iv 19, 24: ... *ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἔβαλον κληρον*; Ps 22, 19), da bi je imali u baštini. U duhovnomu se smislu riječ *clerus* odnosi na baštinike obećanoga Božjeg naroda, na narod koji participira na Kristovoj baštini od trenutka kada je označen Kristovim pečatom (usp. 1 Pt 5, 2-3: ... *neque ut dominantes in cleris/i ne kao gospodari Baštine – τῶν κλήρω*). U početku kod kršćana ta riječ znači: udio, baština, a u konačnici biva pridavana članovima Crkve nakon što im je povjerena služba odgovornosti ili upravljanja (đakon, prezbiter, biskup), a osobito nakon Tertulijana i Ciprijana, kao suprotnost od *laika*.¹¹

No, u starokršćansko doba *laik* nije bio suprotstavljen *kleru* niti Crkvi, jer mjesto *laika* bilo je u ozračju same Crkve. Premda su klerici i laici bili teološki razlikovani, jer su postojale različite karizme i službe, ipak nisu bili sociološki odijeljeni. Unatoč različitosti bili su svjesni da čine jednu zajednicu ističući jedinstvo i suradnju i u sakramentalnomu životu. Svijet *laika* (narod) u početnomu kršćanstvu nije bio ništa drugo nego Crkva i u tom vidu svi smo *laici*. U Crkvi se očitovala snažna svijest o zajedničkomu svećeništvu, što npr. potvrđuju Djela apostolska (Dj 6, 3-7), kada apostoli traže od Crkve da među sobom izaberu mudre ljude, koji će posluživati kod stolova, da bi se oni mogli posvetiti molitvi i posluživanju Riječi. Laici su u prvim stoljećima posve zauzeto participirali u gotovo svim pitanjima crkvenog poslanja te su npr., svjesni jedinstva u svećeništvu Novoga saveza, sudjelovali u izboru biskupa, naviještali su riječ Božju, podjeljivali su pričest, poučavali su druge u vjeri, vodili su katekumene u kršćanskoj formaciji, itd. S vremenom su te službe pripale isključivo klericima. U antičkomu kršćanstvu *laik* se nije

¹⁰ Aurelije Augustin, *O državi Božjoj – De civitate Dei*, svezak III., XX, 10.

¹¹ Paolo Siniscalco, *Il laicato nella chiesa dei primi tre secoli, Augustinianum* 49 (2009.) 1, 262-263.

smatrao odijeljenim od klera, nego su *laici* bili suprotstavljeni *poganim* i od njih su se osjećali odijeljenima. Do početka III. stoljeća granica između *klera* i *naroda* uglavnom je bila protočna. S jedne se strane inzistiralo na mističnoj Crkvi, koja za vjernika ima dimenziju 'otajstva', a s druge se pojavila misao Crkve kao *tijela*, koja djeluje u svijetu, pa u svojoj vidljivost ima potrebu struktura, uređenja, vodstva koje je usmjeruje.¹² U prvim stoljećima kršćanstva, premda terminologija nije bila posve precizna, ipak su se svi kršćenici smatrali svećenicima u širem smislu riječi (*κληρικός*) i članovima naroda Božjega (*λαός*). S vremenom pojam *klerik* označuje samo zaređene crkvene službenike, dok su svi ostali *laici*.

2. POZICIONIRANJE LAIKA U CRKVI TIJEKOM POVIJESTI

Snagom Konstantinova mira (godine 313.) Crkva uživa određene pogodnosti, nakon čega je uslijedila svojevrсна postupna 'simbioza s društvom', pa je razumljivo što se srednjovjekovno razdoblje naziva *societas christiana*. Slabljenjem utjecaja Rimskoga Carstva Crkva je svojim pastoralnim radom inkorporirala društveno-kulturni život te su se u toj transformaciji smanjile napetosti između Crkve i svijeta. No, tenzije su se postupno fokusirale na unutarcrkveni odnos između *klera* i *laika*, što je stvorilo dalekosežne promjene, prema kojima *laik* postaje *ne-klerik*. Osim privilegija od Konstantinova doba već se u V. stoljeću pojavom *tonzure* i monaškog odijevanja stvara određena razlika između *klera* i *laika*. U ranomu srednjem vijeku društvene su se vođe smatrali predstavnicima naroda Božjega (*λαός*) te su sazivali Sabore, određivali liturgijska pravila i objavljivali crkvene dokumente. Crkva je reagirala na pretjerano upletanje svjetovne vlasti u duhovna pitanja, što je dovodilo do napetosti (*investitura*).¹³ S druge strane, mnogi su članovi *klera* preslikavali način života društvenih vođa s obzirom na traženje časti i način upravljanja, pa ugledan i moćan *kler* nije bio privlačan potisnutom *laikatu*. Razlike su se povećavale u odnosu prema liturgiji, jer su

¹² Usp. P. Siniscalco, *Il laicato...*, 251-267. Adalbert Gautier Hamman, *Svagdašnji život prvih kršćana*, Svijetla točka, Zagreb, 1983. Alexandre Faivre, *Laici u počecima Crkve*, KS/PFT, Zagreb, 1988. U počecima je naglasak više bio na suprotstavljenosti Crkva-svijet nego klerici-laici. Vjernici laici jednostavno su surađivali sa svećenicima u navještaju evanđelja. Uostalom, prvi su teolozi uglavnom bili laici, npr. Justin, Tertulijan, itd.

¹³ Može se govoriti o dvije vrste *laika*: s jedne strane su bili povlašteni laici: carevi, kraljevi, feudalski, a s druge pučani, bolje rečeno crkveni i feudalni kmetovi, sirotinja koja je zavisila o svojim gospodarima.

vjernici laici sve teže razumijevali latinski jezik te su bili prisiljeni ostati pasivni. I nehoteći Crkva je postajala hijerarhijska, u smislu da se usmjerila na kler, koji je bio školovan, pa je prednjačio u znanju i dominirao kulturnim ustanovama, u što su se vjernici laici teže involvirali. Što je više rastao utjecaj klera, to se više povećavala distanca između hijerarhije i laika. Ne dovodeći u pitanje sudjelovanje vjernika laika u sakramentalnomu životu, ipak se nisu toliko osjećali odijeljenima od svijeta koliko od klera. Zbog svoje brojnosti klerici su zauzeli sve službe u Crkvi, pa su i nehoteći izgurali vjernike laike. Konstantinovim zaokretom potaknuta je teološka refleksija i crkvena zbilja o promatranju slike Crkve, kao *laos tou Theou*, u usporedbi s društvom. U tomu kontekstu vjernik laik nije promatran u suprotnosti s poganima, nego u usporedbi s crkvenim vodstvom, tj. doživljuje ga se kao onoga koji nije klerik. Klerici (monasi i svećenici), promatrajući se kroz intenzivniju asketsku sliku, radikalniji duhovni život i život u celibatu, osjetili su se superiornijima u odnosu na obične laike. Smatralo se da je klerik potpuni kršćanin, istinski duhovan, a laik, koji živi u svijetu, kršćanin je samo ukoliko se slaže s klerikom.¹⁴

Između IV. i VI. stoljeća stabiliziran je klerički *cursus*. Međutim, prema laiku se izražavao negativan društveni odnos, tj. da je nestručan i neznalica (*idiotes*), u kulturnomu poimanju nepismen (*illiteratus*), a u crkvenomu viđenju svjetovan (*profanus*). Spomenuo sam misao Klementa Rimskog, no u srednjovjekovnomu razdoblju došlo je do još dubljih podjela između klera i laika. Tako je npr. Grgur Nazijanski (329.-390.), govoreći o kategorijama kršćana, tvrdio da su s jedne strane pastiri, a s druge stado.¹⁵ Papa Grgur Veliki (590.-604.), pozivajući se na Augustinov *tria genera hominum*, predočuje tri reda vjernika: *pastores* (pastiri), *continentes* (redovnici) i *coniugati* (laici). Već se tada osjećao pejorativni prizvuk za laikat. Razvitkom redovništva, počevši od IX. stoljeća, sve je učestalija tripartitna podjela kršćana na klerike, redovnike i laike. Kamaldulenski benediktinac Gracijan u svojem *Dekretu* (1140.) donosi misao o dvije vrste kršćana, koju pripisuje svetomu Jeronimu: *Duo sunt genera christianorum*¹⁶; distinkcija nije, dakle, laik i kršćanin, nego

¹⁴ J. Werbeck, *La Chiesa. Un progetto ecclesiologicalo per lo studio e per la prassi*, Queriniana, Brescia, 1998., 157-161.

¹⁵ Usp. Agostino Paravicini Bagliani, I padri della Chiesa e l'immaginario medievale: natura e corporeità, u: Mariarosa Cortesi (ur.), *Leggere i padri tra passato e presente. Atti del Convegno internazionale di studi Cremona, 21-22 novembre 2008.*, Edizioni del Galluzzo, Firenze, 2010., 32-33.

¹⁶ Graziano, *Decretum, pars II, causa XII, quaestio I, c. 7*: "Item Ieronimus ad quemdam suum Leuitam, de duobus generibus hominum. Duo sunt genera

laik i klerik, tj. radi se o statusu s obzirom na pripadnost Crkvi, a ne vjerovanju. Prvi su određeni za obnašanje bogoslužja (klerici), a drugi (laici) žive u svijetu i prinose žrtve na oltar, itd. S obzirom na temu vlasti, papa je Grgur VII. (1073.-1085.) smatrao je da laici mogu nastojati samo oko svjetovnih stvari, a klerici oko duhovno-crkvenih te da klerici sebi ne smiju prisvajati svjetovnu vlast, a laici duhovnu.¹⁷ Papa Bonifacije VIII. u buli *Clericis laicos* (1296.) tvrdi da su laici uvijek bili protiv klerika. Takva su razmišljanja pridonijela poimanju Crkve gotovo samo kao hijerarhije, što je posljedično generiralo shvaćanje da je laik onaj koji nije klerik. Sve je to dovelo do napetosti između klerika i laika, pa je u tomu kontekstu, krajem srednjega vijeka, intenziviran *spirito laico*, koji se postupno suprotstavio Crkvi.¹⁸

U moderno doba, kada se ekvivalentno za pojam laik koristi izričaj *saecularis*, na protestantske tendencije dehijerarhizacije Crkve Tridentski sabor (1545.-1563.) potiče i uspješno provodi obnovu Crkve. Razumljivo je da je u okolnostima reformacije obnova župe bila usmjerena na župnika.¹⁹ Premda fizionomija laika nastaje tridentskom reformom, ipak je uređenje pastoralala, u okrilju pastoralnoga oblika *cura animarum*, značilo podređenost i pasivizaciju vjernika laika, odnosno klerikalizaciju pastoralala i opasnost umanjivanja stvarnoga smisla zajednice. U XVII. i XVIII. stoljeću zavladao je racionalizam, naturalizam i jozefinizam, nastalo je doba prosvjetiteljstva, koje svoj sustav nameće Crkvi. Za razliku od Tridentskoga

Christianorum. Est autem genus unum, quod mancipatum diuino offitio, et deditum contemplationi et orationi, ab omni strepitu temporalium cessare conuenit, ut sunt clerici, et Deo deuoti, uidelicet conuersi.... Aliud vero est genus Christianorum, ut sunt laici. ... His licet temporalia possidere, sed non nisi ad usum”.

¹⁷ Svojedobno je papa Gelazije I. (492.-496.), govoreći o dvije vlasti, naučavao da svijetom upravljaju posvećeni autoritet biskupâ i kraljevska vlast (usp. Heinrich Denzinger – Peter Hünermann, *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i čudoredu*, Đakovo, 2002., br. 347, dalje: DH). Također, papa Inocent III. (1198.-1216.), govori o papinskom autoritetu i kraljevskoj vlasti (usp. DH, 767). Time želi reći da su u narodu Božjemu s jedne strane klerici, a s druge laici. Na tragu tih postavki kasnije se pojavila *teorija o dva mača*, koju je razradio papa Bonifacije VIII. (1294.-1303.) u buli *Unam sanctam* (usp. DH, 873). On naučava da Crkva u svojoj vlasti ima dva mača: duhovni i vremeniti, prvi je u ruci svećenika, a drugi u ruci kralja i vojnika. Ističe da duhovna vlast nadilazi svaku vremenitu vlast i da se vremenita vlast podlaže duhovnoj.

¹⁸ Usp. Sergio Lanza, *Convertire Giona*, OCD, Roma, 2005., 211-226. P. Siniscalco, *Il laicato...*, 265-267. Pier Giorgio Liverani, *L'autocoscienza dei laici, Orientamenti pastorali* 59 (2011) 3/4, 17-25. A. Montan, *Il diritto nella vita...*, 204-206. J. Werbick, *La Chiesa...*, 120 sl.

¹⁹ Usp. Sess. XXIV., *De reformatione*, can. XIII. Sess. XIV., *De reformatione*, can., IX.

sabora, koji je težio unutarnjoj obnovi, jozefinistička obnova, ukorijenjena u prosvjetiteljstvu, nastaje iz utilitarističkih pobuda, prema kojoj župnik postaje državni službenik, a župa društveno-administrativna struktura, gubeći misionarsku ulogu. U pastoral se, također, unosi pomutnja nametanjem deističke zamisli o Crkvi, što je potenciralo klerikalizaciju²⁰ pastorala. U doba moderne, kao reakcija na klerikalizam, pojam *laik* poprima antireligiozno ideološko vrjednovanje pretvarajući se u *laicizam*, kojim se izražava želja za odmakom od sakralnoga konteksta u kojemu prevladava kler i postupno dolazi do separacije države i Crkve.²¹ Birokratizacija pastira pridonosi sekularizaciji pastorala u kojemu vjernici laici zanemaruju smisao suodgovornosti. Unutarnja se pastoralna distanca također iščitava u enciklici *Vehementer nos* (1906.) pape Pija X., koji piše da se Crkva sastoji od dvije kategorije vjernika, koje se međusobno razlikuju: pastiri i stado, tj. hijerarhija i mnoštvo vjernika, koje slijedi svoje pastire. Isto tako Kodeks iz godine 1917. očituje negativan pristup laicima, tvrdeći da od klerika primaju duhovna dobra (usp. can. 682.), pa je u toj poziciji izražena tendencija da se vjernike laike drži daleko od unutarcrkvenih dinamika, pridržavajući klericima službu spasenja. No važno je spomenuti da separacija između *populus ducens* i *populus ductus*, postupno iščezavajući, gubi svoje uporište, što potvrđuje sve veća prepoznatljivost apostolata laika u XIX., a poglavito u XX. stoljeću u Katoličkoj akciji²², i teološko-pastoralna percepcija mnogih teologa.²³ Pomake teološko-pastoralne misli prepoznao je papa Pio XII., koji na tragu svoje enciklike *Mystici corporis*

²⁰ Usp. Ž. Bezić, Što je klerikalizacija?, *Crkva u svijetu* 37 (2003) 4, 564-581.

²¹ Usp. Benedetto XVI., *Discorso al partecipanti al convegno nazionale promosso dall'unione giuristi cattolici italiani sul tema: La laicità e le laicità*, (9. XII. 2006.). Ž. Bezić, Što je laicizam?, *Marulić* 36 (2003) 4, 801-811.

²² U kontekstu apostolske konstitucije *Provida Mater Ecclesia* (2. II. 1947.), pape Pija XII., koja govori o osnivanju *svjetovnih instituta*, Hans Urs von Balthasar, raspravlja o Katoličkoj akciji i odnosu klera i laika, usp. Hans Urs von Balthasar, *Za Boga pripravan život. Laik i stalež evandeoskih savjeta. Nasljedovanje Krista u današnjem svijetu*, KS, Zagreb, 2010., 37-56. Razvitku teologije laikata te odnosa službi i crkvenoga zajedništva svojedobno je poglavito pridonio Yves Congar u svojim djelima: *Jalons pour une Théologie du laïcité*, Pariz, 1954. Isti, *Ministeri e comunione ecclesiale*, EDB, Bologna, 1973.

²³ Na te su teološko-pastoralne zablude svojedobno upozoravali neki teolozi, kao npr. Johan Michael Sailer (1751.-1832.), koji promiče teološku označnicu pastoralnoga rada. Nadilaženju klerikalizacije pridonio je Anton Graf (1811.-1867.) uvodeći crkvenu postavku pastorala, koja sadržava *samoizgradnju* Crkve. Kasnije su u tomu ustrajali Constantin Nopel (1883.-1945.), Franz Xaver Arnold (1898.-1969.), Karl Rahner (1921.-1979.), itd. Usp. Alojzije Čondić, *Ustani, zove te. Bogoslovno-pastoralna razmišljanja*, CuS, Split, 2013., 17-45.

(1943.), u govoru na Svjetskomu susretu laika²⁴ (1957.), naučava da se Crkva sastoji od hijerarhije i vjernika laika te su svi pozvani na suradnju u izgradnji i usavršavanju otajstvenog Tijela Kristova i svi trebaju biti zauzeti. Plod dugotrajnih nastojanja utro je put novostima koje artikulira Drugi vatikanski sabor (1963.-1965.), rasvjetljujući mjesto i poslanje vjernika laika u Crkvi i svijetu.

3. SABORSKI I POSLIJESABORSKI ODNOS PREMA VJERNICIMA LAICIMA

U obnovljenoj ekleziologiji Drugoga vatikanskog sabora prvi put neki Sabor veliku pozornost posvećuje identitetu i zadaćama vjernika laika u Crkvi i svijetu.²⁵ Razlog aktualiziranju poslanja vjernika laika temelji se u poimanju Crkve i svijeta u perspektivi kraljevstva Božjega. Time Crkva odbacuje suprotstavljajanje svijetu, ističući dijalog kao način ostvarenja, jer spoznaje da "putuje zajedno s čitavim čovječanstvom te sa svijetom iskusi istu zemaljsku sudbinu".²⁶ Sabor, ne niječući hijerarhijsko-duhovnu koncepciju mističnoga tijela Kristova, vraćajući se na početno poimanje, predstavlja Crkvu kao *narod Božji* (*λαός*), tj. kao zajednicu vjernika artikulirajući obnovljenu teologiju laikata. Pod nazivom *laik* podrazumijeva sve Kristove vjernike, koji su krstom pritetjelovljeni Kristu i ustanovljeni kao Božji narod. Po krštenju su postali dionicima Kristove trostruke službe te u Crkvi i svijetu obnašaju svoje poslanje djelujući *in persona Christi*.²⁷ *Lumen gentium* u br. 32. ističe da su svi jednaki s obzirom na dostojanstvo djece Božje, svi su pozvani na svetost i na zajedničko djelovanje u izgradnji Kristova Tijela. Svi su vjernici, muževi i žene, laici i zaređeni, pozvani aktivno sudjelovati u životu Crkve i u njezinu poslanju, ali ne prema njihovu društvenomu ili crkvenomu statusu, nego zahvaljujući krsnomu biljegu. Radi se o međusobnoj suradnji u vidu zajedničkoga preuzimanja su/odgovornosti u službi navještaja evanđelja. Izrečeno načelo dostojanstva pomaže spoznati da u Crkvi nisu dva naroda, nego jedan narod Božji, dakle, nisu

²⁴ Govor pape Pija XII. sudionicima *Drugoga svjetskog kongresa za apostolat laika* (8. X. 1957.), u: https://w2.vatican.va/content/pius-xii/fr/speeches/1957/documents/hf_p-xii_spe_19571005_apostolato-laici.html (23. IX. 2015.)

²⁵ O poslanju laika poglavito govore saborski dokumenti *Lumen gentium*, *Apostolicam actuositatem* i *Gaudium et spes*. Pojam *laik* u saborskim se dokumentima spominje više od sto puta.

²⁶ Drugi vatikanski koncil, *Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu Gaudium et spes* (7. XII. 1965.), KS, Zagreb, 72008., (dalje: GS), 40.

²⁷ Usp. Drugi vatikanski koncil, *Dogmatska konstitucija Lumen gentium* (21. XI. 1964.), KS, Zagreb, 72008. (dalje: LG), 33, 32.

duo genera christianorum, nego samo jedan narod. Ne ulazeći ovdje u esencijalnu distinkciju zajedničkoga i ministerijalnog svećeništva, bitno je istaknuti da je apostolsko poslanje zajedničko svima,²⁸ jer “u Crkvi postoji različitost službi, ali jedinstvo poslanja”.²⁹

Već smo spomenuli da su vjernici laici tijekom povijesti često pastoralno zanemarivani, odnosno bili su pasivni primatelji pastoralnih usluga, pa je Saboru bio pravi izazov definirati svojstvenost laika. Predstavljajući laikat kao crkveni subjekt, Sabor tvrdi da mu je svojstven *indole secolare*: “Laicima je svjetovni značaj svojstven i vlastit.”³⁰ Za razliku od članova svetoga reda, koji su usmjereni na obnašanje svete službe, vjernici laici, budući da žive u svijetu, imaju zadaću tragati za Božjim kraljevstvom baveći se vremenitim stvarima u uobičajenim uvjetima obiteljskoga i društvenoga života. *Indole secolare* oblik je života svojstven vjernicima laicima, ali po sebi sadrži sve oblike kršćanskog života, u što su uključeni svećenički i redovnički preko svjedočenja života koji je njima svojstven.³¹

Poslijesaborsko je doba na pastoralnoj razini u određenoj mjeri nadišlo spomenute postavke, i premda postoje mnoge službe koje u Crkvi laici veoma učinkovito obnašaju³², ipak će trebati, ustvrdio je papa Ivan Pavao II. 2000. jubilarne godine, “sve više otkriti *poziv koji je vlastit laicima*”.³³ *Indole secolare* ima teološki smisao jer predstavlja specifičan oblik kojim vjernik laik sudjeluje na obnovi kraljevstva Božjega izgrađujući Crkvu i djelujući u svijetu, čime ljudska egzistencija poprima novu perspektivu. Dakle, ne radi se o bilo kakvom odnosu laika prema vremenitim stvarima, nego je riječ o specifično teološkoj vrsnoći. Mnogi studiraju teološke i druge znanosti te im crkvena hijerarhija dodjeljuje kanonsku misiju za poučavanje vjere, koja je prije bila rezervirana samo za kler i redovnike, sudjeluju u liturgiji, karitasu, dragovoljstvu, itd. Također se na duhovnomu području povećava broj zauzetih laika, koji duhovno usmjeruju i

²⁸ Usp. Giacomo Canobbio, *Laici dopo il Vaticano II, Il Regno – Documenti* 56 (2011) 13, 419-427; A. Montan, *Responsabilità ecclesiale, corresponsabilità rappresentanza, Apollinaris* 82 (2009) 1-2, 153-177; M. Vergottini, *Ritirazione teologica sulla figura dei laici*, 7-17.

²⁹ Drugi vatikanski sabor, *Dekret o apostolatu laika Apostolicam actuositatem* (18. XI. 1965.), KS, Zagreb, 2008., 2.

³⁰ LG, 31. Usp. GS, 43.

³¹ Usp. Maria Clara Bingemer, *Il battesimo, fonte del ministero cristiano, Concilium* 46 (2010) 1, 43-57.

³² Usp. *Naputak o nekim pitanjima suradnje vjernika laika u svećeničkoj službi – Ecclesia de mysterio* (15. VIII. 1997.), KS, Zagreb, 1999.

³³ Ivan Pavao II., *Pobudnica Novo millennio ineunte* (6. I. 2001.), KS, Zagreb, 2001., 46.

vode mnoge vjernike, propovijedaju i priređuju liturgijska slavlja u raznim prigodama; osobito je uočljiva pojava laičkih pokreta, skupina (npr. biblijske – prakticiranje *lectio divina*, obiteljske skupine) te su stvorene nove strukture, kao što su razna vijeća u kojima laici odgovorno sudjeluju. Duhovnost se i apostolat laika odvijaju u svakodnevici te laik ulazi u osobni odnos s Bogom djelujući u svijetu. No, unatoč prevladavajućemu uslužnom pastoralu, u kojemu su vjernici laici samo primatelji vjerskih potreba, vjernici laici sve više posvećuju svoje poslanje u Crkvi i svijetu, premda još uvijek nedovoljno, jer se u kasnijem poslijesaborskomu razdoblju sve do danas osjeća manjak interesa katoličkih laika, a što je njima svojstveno, za društveno-kulturna područja, npr. politiku, medije, književnost, gospodarstvo.³⁴ Ispada kao da obnova dimenzije crkvenosti laičkoga života ne bi odgovarala odlučnom svjedočenju u društvenom okružju. Na tom tragu, upozorava papa Franjo, djelovanje vjernika laika “ostaje na zadaćama unutar Crkve, bez stvarnog zauzimanja za primjenu evanđelja u preobrazbi društva”.³⁵ Unatoč tom općem dojmu, ipak postoje mnoge potvrde da se vjernici laici u *vremenitim područjima* zauzimaju za duhovnu i kršćansku izgradnju svijeta. Njihovo služenje u svijetu nije tek svjetovno služenje, nego spasenjsko i zato je crkveno.

Na tragu saborske otvorenosti i poimanja laikata papa je Ivan Pavao II. objavio 1988. godine pobudnicu o pozivu i poslanju laika *Christifideles laici*. Svjestan “da postoji hitna potreba prepravljanja kršćanskog tkiva ljudskoga društva”, potaknuo je vjernike laike “da uzmu živog, svjesnog i odgovornog udjela u poslanju Crkve u ovaj uzvišen i potresan povijesni trenutak”³⁶ i da aktivno sudjeluju u misionarsko-evangelizacijskomu pothvatu u Crkvi i svijetu. U tom je duhu, mnogo kasnije, Hrvatska biskupska konferencija objavila *Pastoralne smjernice za apostolat vjernika laika u Crkvi i društvu u Hrvatskoj*,³⁷ “jer zbog ondašnjih političkih okolnosti naša Crkva

³⁴ Usp. Pavao VI., Apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenomu svijetu *Evangelii nuntiandi* (8. XII. 1975.), KS, Zagreb, 2000., br. 70. (dalje: EN); Ivan Pavao II., Apostolska pobudnica o pozivu i poslanju laika u Crkvi i u svijetu *Christifideles laici* (30. XII. 1988.), KS, Zagreb, ²1997., 17., 23. (dalje: CL)

³⁵ Franjo, Apostolska pobudnica *Evangelii gaudium* (24. XI. 2013.), KS, Zagreb, 2013., 102. (dalje: EG).

³⁶ CL, 34, 3.

³⁷ Usp. HBK, *Za život svijeta. Pastoralne smjernice za apostolat vjernika laika u Crkvi i društvu u Hrvatskoj*, Zagreb, 2012. Hrvatska je biskupska konferencija ranije objavila neke dokumente koji govore o poslanju laika: Župna kateheza u obnovi župne zajednice – Plan i program, NKU/HBK – HILP, Zagreb – Zadar, 2000. Pastoralne smjernice na početku trećeg tisućljeća *Na svetost pozvani* (15.

nije bila u mogućnosti u potpunosti provesti koncilске smjernice”.³⁸ Biskupi u kairološkomu kontekstu, u dokumentu, osim povijesnoga osvrta, daju smjernice vjernicima laicima kako sinodalno djelovati, tvrdeći da se “jačanje struktura suodgovornosti”³⁹ odražava na svijest suodgovornosti i djelovanje vjernika laika u biskupijskim i župnim zajednicama.

U poslijesaborskomu razdoblju došlo je do još nekih pomaka, tj. s teologije laikata prešlo se na teologiju službi (*ministerium*), odnosno na teologiju naroda Božjega, od poimanja svjetovnoga značaja, povlaštena laicima, na označnicu cijele Crkve.⁴⁰ Danas se smatra nadiđenom vizija koja bi bila podijeljena na kršćansku animaciju društva samo laicima, a službe unutar zajednice klericima, jer je ta vizija mnogo šira, a tiče se jedinstva naroda Božjega u svoj dubini i širini. S obzirom na poslanje i zauzetost vjernika laika, neki autori tvrde da je laik jednostavno kršćanin, pa bi pitanje laika trebalo biti pitanje kako živjeti kršćanstvo u zajedničkomu životnom ozračju. Zbog toga neki smatraju da se izričaj *laik* može zamijeniti riječima *krštenik* ili *kršćanin*. Međutim, u crkvenim se dokumentima ipak koristi izričaj vjernik *laik*, jer ono o čemu govori *Lumen gentium* u br. 31. vrijedi za cijeli narod Božji, a ne samo za vjernike *laike*, tj. krštenik ili kršćanin jest i zaređeni vjernik, a izričaj *laik* odnosi se na sve vjernike koji nisu zaređeni ili nisu zavjetovani.

4. ZAJEDNIČKO I MINISTERIJALNO SVEČENIŠTVO

Za što bolje razumijevanje poslanja vjernika laika nužno je dublje razmotriti odnos zajedničkoga i ministerijalnoga svećeništva, koji se “razlikuju ne samo po stupnju nego i po biti, ipak su usmjereni jedno prema drugomu; jedno i drugo, naime, imaju na svoj poseban način udjela u jednom Kristovu svećeništvu”.⁴¹ U Novomu zavjetu i prvim kršćanskim zajednicama pojam *svećenik* nikada se nije odnosio na službenika niti na biskupsku/prezbiteršku službu. Prezbiter je imao odgovornost vođe u zajednici, a nešto kasnije, pod starozavjetnim i sociološkim utjecajem, naslov *svećenika* pri-

VIII. 2002.) GK, Zagreb, 2002. *Crkva i mediji*. Pastoralne smjernice, Glas Koncila, Zagreb, 2006.

³⁸ HBK, *Za život svijeta*, br. 1.

³⁹ HBK, *Za život svijeta*, br. 19.

⁴⁰ Usp. EN, 73. Pino Scabini, *Costruire la chiesa come pietre vive*, EDB, Bologna, 2010., 24-28.

⁴¹ LG, 10.

daje se biskupima i zatim prezbiterima. Dakako, na neki način u ograničenom obliku. Bitno je istaknuti da su starozavjetni svećenici posebnim obredom (usp. Izl 29,1-30), "postavljeni za ljude u odnosu prema Bogu, da prinose darove i žrtve za grijeh" (Heb 5,1), ali nisu bili sposobni ostvariti spasenje, koje će u Novomu zavjetu svojom žrtvom na križu ostvariti samo Isus Krist kao jedini, u punom smislu riječi, 'veliki svećenik po redu Melkisedekovu' (usp. Heb 5,10; 6,20). Crkva kao zajednica vjernika (*λαός*) jest svećenička jer ju je Isus Krist, jedini posrednik između Boga i ljudi te pravi svećenik, učinio "kraljevstvom i svećenicima Bogu i Ocu svojemu" (Otk 1,6). Za razliku od svećeništva u Staromu zavjetu Kristovo je svećeništvo otvoreno participaciji, jer je 'postao braći sličan' (Heb 2,17) i 'jednim je prinomom usavršio posvećene' (Heb, 10,14), pa su svi vjernici po sakramentu krštenja i potvrde članovi naroda Božjega i dionici Kristova svećeništva. Radi se o specifičnosti krsnoga svećeništva, koje je inkardinirano u život vjernika, odnosno oni snagom krštenja participiraju na Kristovoj pobjedi. Upravo odatle proizlazi izvornost svećeničke sposobnosti i nove mogućnosti biti svećenicima nebeskog Oca. U skladu s tim svi kršćani, vjernici laici i pastiri, zajedno tvore "kraljevsko svećeništvo", a oznaka mu je primanje Božje ljubavi i služenje njegovoj ljubavi, tj. osobno predanje Bogu. No, unutar zajedničkog svećeništva, koje više nije starozavjetnog oblika, samo su neki izabrani i zaređeni po sakramentu svetoga reda. Da bi se krsno svećeništvo moglo obnašati, potrebno mu je ministerijalno ili službujuće svećeništvo, jer mu treba Kristovo svećeničko posredništvo, koje se očituje i čini djelotvornim pomoću ministerijalnoga svećeništva. Stoga su zaređeni vjernici ili ministerijalno svećeništvo u službi zajedničkog svećeništva, tj. ono "je jedno od sredstava koje Isus koristi za službu svome narodu"⁴². Krštenicima je potreban navještaj Riječi, posvećenje i jedinstvo, a u tomu je ministerijalno svećeništvo *sredstvo* Kristova posredništva, tj. oni nisu sami po sebi posrednici, nego su posrednici u sakramentalnomu smislu. Prema tomu, ministerijalno svećeništvo čini svećenika znakom i sredstvom Kristova posredništva, dok zajedničko svećeništvo to ne čini. U tom se očituje bitna razlika među pukom Božjim, ali nužno je istaknuti da klerici i vjernici laici na različit način i komplementarno izgrađuju Crkvu i društvo, tj. ne bi se smjele preneglašavati razlike na štetu jedinstva krštenika. Napetosti i različita tumačenja u odnosu na shvaćanje klerika i vjernika laika u poslijesaborskomu teološko-pastoralnomu govoru postupno poprimaju jasniju percepciju. To istodobno ne znači da se teološko-pastoralno tumačenje ukorijeni-

⁴² EG, 104.

lo na prikladan način u pastoralu. Ipak, vizija Crkve kao otajstva zajedništva integrira i nadilazi poimanje Crkve kao *societas perfecta inaequalis*. Ispravna ekleziologija zajedništva, prožeta Duhom Svetim, pridonijela je ponovnom pozicioniranju laika na mjesto koje im pripada na principu sakramentalne utemeljenosti.⁴³

Svi su kršćani pozvani svojim specifičnim darovima i sposobnostima sudjelovati u životu Crkve, tj. svatko ne radi sve, nego svatko ima svoju ulogu, poslanje i odgovornost, ali svi su upućeni jedni na druge.⁴⁴ U toj su uzajamnosti u pastoralnomu vidu nužni suodgovornost i dijalog, *ad intra* i *ad extra*. Vjerničko je poslanje prožeto trostrukom kristološkom službom: proročkom, svećeničkom i kraljevskom. Spomenuta *tria munera* bitno označuje Isusa Krista, pastire i vjernike laike, jer su sakramentom krštenja pritjelovljeni Kristu i time trostruka služba izražava konstitutivnu vrsnoću crkvenoga poziva, a ne tek impostaciju i artikulaciju pastoralu. Temeljni poziv i poslanje zove se opće ili zajedničko svećeništvo (*sacerdotium commune*). Unutar zajedničkoga poslanja postoje različite crkvene službe. Neke se službe obavljaju u *communio* Crkve, a neke u svijetu. Za neke od njih u Crkvi traži se, osim krštenja, sakrament svetoga reda, a mnoge, za koje je dovoljno krštenje, obnašaju vjernici laici, kojima *indole secolare* ostaje naravna i prvotna zadaća (*munera*). Osim ustanovljenih službi (čitač, akolit, izvanredni djelitelj pričesti), radije se govori o zadaćama (*munera*), koje su povjerene vjernicima laicima. Te su zadaće u službi zajednice po svojem karakteru i nisu dodatak, nego izraz crkvene suodgovornosti koja može odrediti neki oblik suradnje na glavnim zadaćama zaređenih vjernika, pa se zato govori o redovnoj suradnji (usp. LG, 30., 37.). Radi se o reciprocitetu i korelaciji različitih identiteta i crkvenih uloga. Međutim, služba (*officium*), koju obavljaju zaređeni vjernici jest *ministerium presbyteriale* ili službujuće svećeništvo (npr. sv. misa, ispovijed, itd.). Neki teolozi tvrde da je cijela Crkva ministerijalna, međutim, Sergio Lanza smatra da taj izričaj stvara pastoralnu zbrku, pa bi ga trebalo dublje razjasniti, što nadilazi ovaj sadržaj, ali ističe pozitivnu ulogu u smislu da služenje (*diakonia*) kvalificira uzajamnost crkvenoga

⁴³ Usp. Albert Vanhoye, *Che cos'è una prete?*, *La Civiltà Cattolica* 161 (2010) 1, 425-438; S. Lanza, *Convertire Giona*, 252-262. *Naputak o nekim pitanjima suradnje vjernikâ laikâ u svećeničkoj službi*, Teološka načela, br. 1-4; Dario Vitali, *Sacerdozio comune e sacerdozio ministeriale o gerarchico*, *Rassegna di teologia* 52 (2011) 1, 39-60; Marijan Vugdelija, *Narav Isusova svećeništva i njegove žrtve prema Poslanici Hebrejima*, u: Nikola Bižaca - Jadranka Garmaz (ur.), *Antropološka i religiozna dimenzija žrtve. Zbornik radova*, CuS - KBF, Split, 2013., 83-174.

⁴⁴ Usp. Ivan Pavao II., *Apostolska pobudnica Pastores gregis* (16. X. 2003.), KS, Zagreb, 2003., 44.

rada, što zahtijeva žurno napuštanje izričito klerikalnog pastorala.⁴⁵ Tu se ne radi samo o unutarnjoj organizaciji kršćanske zajednice nego o pozicioniranju poslanja cijele Crkve u širem smislu. Dodjela pastoralnih službi vjernicima laicima nije nešto dopunsko, nego izvorno i svojstveno kršćanskoj zajednici, pa se tada govori o redovnoj suradnji vjernika laika na svećeničkoj službi, tj. kada su laici uključeni kao savjetnici ili pomoćnici u pastirskim zadaćama (usp. LG 33c.), a izvanredna suradnja (usp. LG, 33d; CL, 23c) je ona kada im se povjeri obavljanje neke crkvene službe.

5. POSLANJE VJERNIKA LAIKA U OBNOVI PASTORALA

Premda je Drugi vatikanski sabor otvorio vrata izvornoj hermeneutici naroda Božjega i poslanja laika u Crkvi i svijetu,⁴⁶ ipak se postavlja pitanje je li spomenuta postavka *duo genera christianorum*, koja je prouzročila mnoge nevolje u Crkvi, pastoralno nadiđena? Dugotrajno i mukotrpno preispitivanje stavova dovelo je do ispravne postavke teologije svećeništva u oba oblika, zajedničkom i ministerijalnom. Međutim, još uvijek ostaju neriješeni i nedovoljno usklađeni neki pastoralni vidovi odnosa vjernika laika i svećenika, pa je nužna precizna kriteriologija, koja ima kontekstualnu i metodološku vrijednost.

Povijesna su previranja u mentalitetu vjernika laika i svećenika nataložila tradicionalni pastoralni oblik prema kojemu je samo župnik nositelj pastorala, dok su vjernici laici pasivni primatelji ponuđenog sadržaja. Time vjernik laik gubi svijest o svojoj su/odgovornosti za spasenjsko služenje Crkvi i tada se laika definira negativno, tj. "laik je onaj tko nije klerik". Unatoč teološkoj jasnoći stvoreni se mentalitet usporeno nadilazi, a nužno ga je nadići jer vjernici laici nisu samo suradnici u pastoralu nego su suodgovorni za Crkvu. Pitanje je može li se pastoralno djelovati prema tradicionalnim pastoralnim obrascima u doba pluralnih i heterogenih društvenih okolnosti? Može li i mora li, odnosno je li u duhu inicijalne perspektive poslanja da je samo svećenik nositelj pastoralnog rada, odnosno zar nije deplasirano govoriti o zauzetosti vjernika laika samo u slučaju manjka svećenika, kao da nemaju teološku izvornost i crkvenu vitalnost? Crkveni nauk o poslanju vjernika laika, koji je u crkve-

⁴⁵ Usp. N. Ciola, Preti e laici nella Chiesa, *Orientamenti pastorali* 59 (2011) 1, 6-25; Gisbert Greshake, *Biti svećenik u ovom vremenu*, KS, Zagreb, 2010., 114-119; S. Lanza, *Convertire Giona*, 272.

⁴⁶ Usp. Giovanni Tangorra, Una categoria conciliare dibattuta: Il "popolo di Dio", *Lateranum* 81 (2015) 2, 315-338.

nim spisima vrsno razrađen, ipak u pastoralu još ne donosi željeni plod. Znak nedovoljnog razumijevanja važnosti crkvenog službovanja (*ministerium*) očituje se u oskudnosti pastoralne dosjetljivosti i dosljednosti. Zastaje se na uhodanim, usputnim i ustajalim pastoralnim pothvatima bez sustavnog razvijanja osjećaja crkvenosti, pa Crkva, kao vidljiva zajednica, sačinjena od različitih karizmi i službi, ostaje cilj kojemu treba težiti.

U vidu teološke elaboracije nužno je uočiti da crkveni identiteti nisu autogeni niti automorfni, tj. ne mogu se razumjeti niti živjeti odvojeno ili autoreferencijalno, nego u dinamičnomu reciprocitetu, jer su uzajamno usmjereni, dakako, vodeći brigu o normativnim uporištima. U suprotnomu, pastoralno bi tkivo preraslo u crkveni individualizam, koji bi posljedično stvorio isprazni pastoralni nominalizam. Ali ne samo to: jedna od zapreka u ostvarenju poziva koji vjernici laici imaju na temelju krštenja i potvrde, proizlazi iz toga "što u njihovim partikularnim Crkvama ne postoji prostor gdje bi mogli govoriti i djelovati, zbog pretjeranog klerikalizma koji ih drži podalje od mjesta na kojim se donose odluke".⁴⁷ Crkveni konstitutivni oblici mogu se shvatiti samo u duhu organskog suodnosa, tj. radi se o zajedništvu "koje je poput onog zajedništva u živome i djelotvornom tijelu: za nj je, zaista, karakteristična *različnost* uz međusobno *upotpunjavanje* zvanja i životnih sanja, službi, karizmi i odgovornosti. Zahvaljujući toj različnosti i upotpunjavanju svaki vjernik laik je u odnosu sa svim tijelom dajući mu *vlastiti doprinos*".⁴⁸ Ostvarenje organskoga ili integralnoga pastorala uporište je i prvotni pastoralni kriterij, bez kojega se urušava djelovanje vjernika laika, te pastoralni oblik ostaje tapkati u nadiđenim oblicima, dok okolnosti zahtijevaju prikladniju pastoralnu strategiju. Obnovljena strategija zahtijeva aktivno uključivanje vjernika laika u crkveni rad i razvijanje društvenog pastorala, odnosno usklađenost i uzajamnost zajedničkog i službujućeg svećeništva, tj. laika i svećenika.⁴⁹

U skladu s tim nužno je stvarati prikladan pastoralni mentalitet u perspektivi kreiranja i valoriziranja participativnih pastoralnih tijela, koja predviđaju crkveni dokumenti, kao što su pastoralna i ekonomska vijeća. U takvim se tijelima razvija i stvara prostor

⁴⁷ EG, 102.

⁴⁸ CL, 20.

⁴⁹ Usp. Nikola Vranješ, *I fedeli laici nella missione della Chiesa in Croazia oggi. Sfide e prospettive*. Excerptum theseos ad Doctoratum in S. Theologia, Pontificia Università Lateranense, Roma, 2008. Crkveni dokumenti u hrvatskoj upućuju na rad vjernika laika u pastoralu, Župna kateheza u obnovi župne zajednice – Plan i program, NKU/GBK – HILP, Zagreb – Zadar, 2000.; Giovanni Villata, Laici in parrocchia, *Il Regno – Attualità*, 56 (2011) 14, 433-436.

za *sinodalni* oblik pastorala, prema kojemu nositelj pastorala nije samo župnik, nego župa kao "zajednica vjere i organska zajednica zajednicâ", na čijem je čelu župnik, koji, kao *pastor proprius* "predstavlja dijecezanskog biskupa – hijerarhijska je spona s posebnom Crkvom".⁵⁰ Zato je važno razvijati sliku Crkve i pastorala u duhu zajedništva u živomu i djelotvornomu tijelu, tj. ne radi se samo o izvanjskim strukturama organizacijske naravi nego se radi o zajedničkom sudioništvu hijerarhije i vjernika laika u spasenjskoj stvarnosti i jednomu zajedničkom poslanju. Jer zajedništvo nije samo skup nakana nego zajednička odgovornost i djelovanje u smislu 'izgradnje' (usp. Ef 4,1-16), koja isključuje improvizaciju, a očituje sustavnost i planiranje, koje se konkretizira pomoću suodgovornosti svih na svim razinama. U taj okvir uključeni su razni pothvati vjernika laika, koji trebaju nadilaziti zamke umrtvljivanja njihove crkvene svojstvenosti (*diakonía, koinonía*), jer bi inače postali puki korisnici pastoralnih usluga. Stoga je nužno razvijati 'praktičnu ekleziologiju' zajedništva, kojoj pastoralno dolikuje razvijanje prikladne kulture zajedništva i umreženosti na župnoj i biskupijskoj razini. U tomu smislu vjernici laici nisu samo uslužno pastoralno odredište nego trebaju biti aktivni nositelji pastoralna na temelju svoga poslanja, tj. krsnog svećeništva. To znači da je bitno prijeći s pastoralna kojemu je zajednica puki objekt na pastoral zajednice u kojoj se dinamizira odgovornost i životna uzajamnost. U suvremenim društveno-kulturnim okolnostima i u odnosu na tradicionalni pastoral, u kojemu vjernici laici ne razvijaju svoje izvorno poslanje kao aktivni članovi naroda Božjega (*λαός*), perspektiva konkretne crkvene prakse treba se ostvarivati prema kriterijima *zajedništva, suodgovornosti i suradnje*. Osim tih načela organskoga i sinodalnog pastoralna, s teološko-pastoralnog aspekta, zrelost se vjernika laika očituje u jasnoj želji za sudjelovanjem u Crkvi i na ministerijalnomu svećeništvu, u komplementarnosti služenja za zajedničko dobro, ali ne samo u crkvenim strukturama ili samo na poziv hijerarhije, nego, prema pozivu i svomu statusu, evangeliziraju u svakodnevnomu životu. Suodgovornost se živo svjedoči, za što nisu potrebna posebna dopuštenja, jer crkvena suodgovornost izražava sudjelovanje svih vjernika na Kristovu svećeništvu. To znači odgovornost svih članova Crkve za evangelizaciju i poslanje. Međutim, *suradnja* je poseban oblik odgovornosti koja se obnaša pomoću nekih zadaća koje su povjerene laicima, ali ne kao participacija na ministerijalnomu svećeništvu.⁵¹

⁵⁰ CL, 26.

⁵¹ Usp. S. Lanza, *Convertire Giona*, 230-252. Paolo Asolan, *Corresponsabilità e partecipazione dei fedeli al munus regendi*, Ottobre 2013., na: <http://casestew->

ZAKLJUČAK

Tijekom povijesti Crkva se na različite načine odnosila prema laicima, ispuštajući katkada iz vida evanđeosko uporište i primjer prvih zajednica za njihovo poslanje. Premda uvijek treba u obzir uzeti društveno-kulturne okolnosti koje su pridonosile nerazumijevanju, ipak je prevladavao nedovoljno artikuliran teološko-pastoralni odnos prema laicima. U prvim se stoljećima naglašavalo jedinstvo naroda Božjega (*λαός*), tj. zaređenih i nezaređenih vjernika. Inicijalna usklađenost s vremenom se rastočila toliko da se pojam *laik* (*λαϊκός*) počeo tumačiti posve suprotno od izvornoga shvaćanja. Štoviše, na temelju suženog poimanja Crkve, bolje rečeno klerikalizacije, odnos prema laicima toliko je bio nagrizen da ne samo da se iskrivio pojam *laik*, iz kojega je niknuo *laicizam*, nego se s vremenom stvorila društveno-kulturna bipolarizacija u kojoj su se *laicisti* okrenuli protiv Crkve. S druge strane, tisućljetno podvrgavanje laika i klerikalizacija pastoralna doveli su do pasivizacije vjernika u Crkvi. Takav je odnos umanjivao osjećaj crkvenosti i nedovoljno je poticao evangelizacijsku i misionarsku zauzet svih vjernika u Crkvi te kršćansko djelovanje u svijetu.

Postojali su mnogi pokušaji obnove Crkve kako na institucionalnoj tako i na osobnoj razini (neki su pojedinci su nastojali revitalizirati crkveno biće), no dubinski zaokret s obzirom na stav prema laicima u eklezijalnomu i teološko-pastoralnomu duhu potaknuo je Drugi vatikanski sabor. Sabor i poslijesaborski dokumenti temeljito su na teoretskoj razini razlučili pojmove i dali jasne pastoralne smjernice na općoj i mjesnoj crkvenoj razini. No promjena stečenoga pastoralnog mentaliteta u konkretnim okolnostima u ispravnoj impostaciji pastoralna i stvarne zauzetosti u stvaranju sinodalne svijesti i odnosa između klera i vjernika laika, prilično je usporena. Stoga je nužno u kontekstu bitno promijenjenih, odnosno raslojenih, laiciziranih i sekulariziranih društveno-kulturnih okolnosti žurno promišljati i provoditi prikladnije pastoralne oblike. To znači da se pastoral u heterogenim i pluralnim okolnostima neuspješno muči tradicionalnim oblikom rada, kojemu su nekoć učinkovitost jamčile kategorije kao što su pozivanje na nacionalnu svijest, stabilna obiteljska i bračna zajednica, klasični odgoj kroz učilišne ustanove

ardship.org/assets/files/Asolan_Corresponsabilita_partecipazione.pdf (5. XI. 2015.). P. Neuner – P. M. Zulehner, *Dein Reich komme*, 60-69, 119-127. Die deutschen Bischöfe, "Gemeinsam Kirche sein". *Wort der deutschen Bischöfe zur Erneuerung der Pastoral*, Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, Bonn, 2015., 35-41.

ili identifikacija Crkve s hijerarhijom, čime se narušava dijalog klera i vjernika laika i gdje se vjernik laik promatra samo kao objekt sakramentalnoga i pastoralnog rada klera. Prema tomu, pastoralni oblik usmjeren samo ili uglavnom na župnika i na nekoliko njegovih suradnika teško može biti učinkoviti pred nasrtajima laicizma. Stoga, ako Crkva misli afirmirati svoje poslanje u svijetu, žurno mora pastoralno aktualizirati početno poimanje *laosa*, poticati formaciju vjernika laika i ostvarivati svijest o suodgovornosti i suradnji, stvarajući sinodalni oblik župnoga pastora, jer je tradicionalni oblik u heterogenim okolnostima neodrživ, a Crkva bez aktivnih vjernika laika neshvatljiva i neučinkovita.

THE MISSION OF THE LAY FAITHFUL IN PASTORAL WORK IN THE PAST AND TODAY

Summary

The mission of the lay faithful has been long discussed, and lately more and more frequently, exclusively from the clerical aspect ignoring the overall essence of the Church in communion of priests and believers. The reducing approach to laity has had fatal effects encouraging laicism and weakening *sensus ecclesiae*. Both effects are reflected on the Church awareness and form of pastoral. As the theme of the mission and participation of lay faithful in pastoral is very complicated, the author first explains the terminology, i.e. the emergence of the term layperson and its biblical and ancient understanding. Then, he refers to the positioning of the lay faithful throughout history, i.e. to the valuation of the lay faithful in the pastoral context and repercussion of their understanding on life of the Church and society. Also, the author presents a turn of Vatican II towards the lay faithful pointing out the differences and correlation between the common and ministerial priesthood. Finally, he refers from the theological-pastoral aspect to the participation and cooperation of the lay faithful toward the organic form of the pastoral emphasizing their importance in fostering the growth of the church being in secular social-cultural circumstances.

Key words: lay faithful, pastoral work, common and ministerial priesthood, synodality